

Dariusz Mazurkiewicz¹

NORMAE SUBSTANTIALES W LIŚCIE APOSTOLSKIM PAPIEŻA FRANCISZKA *VOS ESTIS LUX MUNDI* W ŚWIETLE WCZEŚNIEJSZEGO PRAWODAWSTWA POWSZECHNEGO I POLSKIEGO PRAWA PARTYKULARNEGO

Streszczenie

Przestępstwa seksualne duchownych wobec osób małoletnich stanowią dzisiaj najbardziej bolesną ranę w życiu Kościoła. Niosą ze sobą zarówno wielką krzywdę wyrządzoną dzieciom i młodzieży, jak i przysłaniają głoszenie Ewangelii, powodując nieufność nie tylko wobec wszystkich duchownych, ale także wobec misji Kościoła w świecie. Z tej racji powinny być zwalczane z niezwykłą stanowczością. Do zrealizowania tego celu potrzebne jest prawodawstwo, nie tylko pozwalające na sprawne ukaranie osób dopuszczających się czynów przestępnych wobec małoletnich, ale również obejmujące ochroną jak największą liczbę osób. Zdaje sobie z tego sprawę prawodawca kościelny, zarówno powszechny, jak i partykularny, i od czasu wejścia w życie Kodeksu Prawa Kanonicznego regularnie dokonuje nowelizacji norm podnosząc wiek ochrony, zrównując z osobami małoletnimi osoby bezradne oraz rozszerzając katalog przestępstw o różne czyny zewnętrzne przeciwko VI przykazaniu Dekalogu. Ostatnim wydanym aktem prawnym dotyczącym tej materii jest konstytucja apostolska papieża Franciszka *Vos estis lux mundi*, która penalizuje również zaniechanie, przez przełożonych kościelnych, działań w celu niedopuszczenia lub utrudnienia postępowań prowadzonych przeciwko duchownemu lub zakonnikowi w związku z przestępstwami *contra sextum*.

Słowa kluczowe: przestępstwa seksualne, ochrona małoletnich, prawodawstwo Kościoła

¹ Ks. dr Dariusz Mazurkiewicz, dr nauk prawnych, adiunkt w Instytucie Nauk Teologicznych Uniwersytetu Szczecińskiego; ORCID: 0000-0002-3779-5025. Adres do korespondencji: 66-200 Świebodzin, Gościkowo 3, e-mail: dariusz.mazurkiewicz@usz.edu.pl.

NORMAE SUBSTANTIALES IN THE APOSTOLIC LETTER OF POPE FRANCIS *VOS ESTIS LUX MUNDI* IN THE LIGHT OF PREVIOUS GENERAL LEGISLATION AND POLISH PARTICULAR LAW

Abstract

Sexual crimes of clergy against minors constitute the most painful wound in the life of the Church today. This causes both enormous harm to children and young people and obscures the proclamation of the Gospel causing distrust not only towards all clergy, but also towards the Church's mission in the world. For this reason, this causes should be fought with remarkable determination. To achieve this goal, legislation is needed, not only for efficient punishment of persons committing crimes against minors, but also for the protection of as many people as possible. The ecclesiastical legislator, both universal and particular, is aware of this, and since the entry into force of the Code of Canon Law, he regularly updates the norms, increasing the age of protection, equating the helpless with minors and extending the catalog of crimes with various external acts against the VI commandment of the Decalogue. The last legal act issued on this matter is the Apostolic Constitution of Pope Francis *Vos estis lux mundi*, which also penalizes the omissions or actions of church superiors in order to stop or obstruct proceedings against a clergyman or religious in connection with crimes *contra sextum*.

Keywords: sexual crimes, protection of minors, church legislation

Wstęp

Niezawodnym sprawdzianem autentyczności życia chrześcijan jest stosunek do ludzi ubogich, najsłabszych, zepchniętych na marginesy tego świata oraz doznających krzywdy i cierpienia. Papierkiem lakmusowym sprawdzającym wiarę Kościoła na początku XXI wieku jest także stosunek do dzieci, młodzieży i tych, którzy z różnych powodów nie są w stanie decydować o swoim życiu. Uwrażliwienie na ich krzywdę jest szczególnym znakiem miłosiernej miłości: „Cokolwiek uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25,40).

Wrażliwość ta przejawia się również w obowiązującym prawodawstwie. To ono definiuje przestępstwo kanoniczne i wyznacza ramy postępowania w przypadku naruszenia obowiązujących kanonów. Dotyczy to także czynów osób duchownych przeciwko VI przykazaniu Dekalogu z osobami małoletnimi, bowiem te przestępstwa najbardziej uderzają we wspólnotę Ludu Bożego, budząc powszechne zgorszenie i zadając ofiarom rany, które pozostają niejednokrotnie nieuleczone przez całe życie, jednocześnie niszcząc wiarę i powodując nieufność wobec Kościoła. Przed prawodawcą kościelnym stoi zadanie zbudowania takich norm, które stworzą zarówno system prewencyjny, chroniący osoby małoletnie, jak i mechanizmy pozwalające na wyrównanie sprawiedliwości i uzdrowienie osób dotkniętych przestępstwem.

Przedmiotem niniejszego artykułu będą jedynie normy materialne dotyczące przestępstw seksualnych duchownych wobec małoletnich, bowiem to one stanowią fundament prawa mającego na celu ochronę dzieci i młodzieży. Prześledzone zostaną zatem etapy ich ewolucji od ustaw kodeksowych, aż po najnowsze uregulowania zawarte w konstytucji apostolskiej *Vos estis lux mundi*². Przywołanie tych ostatnich pozwoli na ocenę wystarczalności aktualnego prawodawstwa do ochrony osób małoletnich.

1. Wprowadzenie teologiczno-pastoralne

Negatywny stosunek do przestępstwa pedofilii wyrażali przede wszystkim papieże ostatnich czasów. Wiele z ich wypowiedzi, będących zresztą odpowiedzią na zaistniałe skandale seksualne, nie tylko odbijało się echem medialnym, ale stawało się także inspiracją do zmian w prawodawstwie kościelnym. Nie znaczy to oczywiście, że we wcześniejszych unormowaniach i doktrynie kanonicznej problem wykorzystywania seksualnego osób małoletnich przez duchownych nie istniał. Stanowił przedmiot zainteresowania kanonistów³, ale trochę niejako przy okazji, bez nadawania mu priorytetowego znaczenia, co przekładało się na znikomą aktywność zarówno prawodawcy powszechnego, jak i partykularnego. Zgłaszane przypadki czynów *contra minores* były rozpatrywane przede wszystkim w kategoriach moralnych, a czyny pedofilne bywały niekiedy bagatelizowane i traktowane jako absolutny margines⁴. Rozpatrywano je zatem bardziej w charakterze grzechu niż przestępstwa, choć formalnie stanowiły przestępstwo kanoniczne (kan. 2359 §2)⁵. Poza poszczególnymi przypadkami skandali o charakterze lokalnym, nie były także przedmiotem zainteresowań mediów, a co za tym idzie nie stanowiły tematu rozważań i wskazań pastoralnych.

Pierwszym wartym przytoczenia wystąpieniem jest to, które zostało skierowane przez Jana Pawła II 23 kwietnia 2002 roku do amerykańskich kardynałów i biskupów zgromadzonych w Watykanie na nadzwyczajnym spotkaniu zwołanym z powodu licznych doniesień o przestępstwach seksualnych dokonanych przez duchownych w Stanach

2 Franciszek, „List apostolski motu proprio z 9.05.2019 «Vos estis lux mundi»”, dostęp 6.11.2020, http://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html (dalej VELM).

3 „Duchownych wyższych święceń, którzy by dopuścili się przestępstwa (kwalifikowanego) przeciw szóstemu przykazaniu z osobami poniżej szesnastu lat (...) należy suspendować, ogłosić za infamisów, pozbawić wszystkich urzędów, beneficjów, godności i zajęć, jakie mają w Kościele, a w cięższych wypadkach deponować”. Franciszek Bączkiewicz, *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2 (Kraków: Księży Misjonarze, 1933), 630.

4 Stephen Rossetti, „Ucząc się na własnych błędach. Jak skutecznie reagować na seksualne wykorzystywanie dzieci”, w: *Ku uzdrowieniu i odnowie. Materiały z sympozjum dla biskupów i przełożonych zakonnych o seksualnym wykorzystaniu osób niepełnoletnich. Papieski Uniwersytet Gregoriański 6–9 lutego 2012*, red. Krzysztof Dyrek, Jacek Prusak, tłum. Zbigniew Kasprzyk (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2012), 67.

5 „Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus”, *Acta Apostolicae Sedis* (dalej AAS) 9, 2 (1917): 1–593.

Zjednoczonych Ameryki⁶. Papież powiedział wówczas: „Podobnie jak wy, również i ja odczułem głęboki ból, gdy dowiedziałem się, że księży i osoby zakonne, których powołaniem jest pomagać ludziom w prowadzeniu świętego życia przed obliczem Boga, sami stali się powodem cierpienia i zgorznięcia młodzieży. Wielkie zło wyrządzone przez niektórych księży i zakonników sprawiło, że ludzie patrzą teraz na Kościół z nieufnością i wielu z nich oburza postawa, którą wobec tej sprawy przyjęli – jak im się wydaje – zwierzchnicy wspólnot kościelnych. Nadużycia, będące przyczyną obecnego kryzysu, są pod każdym względem złem i słusznie uznawane są przez społeczeństwo za zbrodnię; jest to również straszny grzech w oczach Boga. Ofiary nadużyć oraz ich rodziny, gdziekolwiek się znajdują, pragnę zapewnić o swojej głębokiej solidarności i trosce”⁷. Podobne sformułowania znalazły się w przemówieniu Jana Pawła II do biskupów amerykańskich podczas wizyty *ad limina* w 2004 roku⁸.

Jego następcą Benedykt XVI również z wielką determinacją zaangażował się w proces uzdrawiania Kościoła i uwrażliwiania na krzywdę dzieci i młodzieży. Podczas homilii wygłoszonej w Waszyngtonie 17 kwietnia 2008 roku powiedział: „w kontekście tej nadziei, którą rodzi Boża miłość i wierność, postrzegam ból, jakiego doświadczył Kościół w Ameryce w następstwie nadużyć seksualnych wobec nieletnich. Żadne moje słowo nie mogłoby opisać bólu i krzywd wyrządzonych przez te nadużycia. Bardzo ważne jest, aby ci, którzy ucierpieli, zostali otoczeni duszpasterską troską i miłością”⁹.

Najdobitniejsza wypowiedź poprzedniego biskupa Rzymu znalazła jednak swoje miejsce w liście skierowanym do Kościoła w Irlandii. Była ona niejako zapowiedzią późniejszych norm dotyczących odpowiedzialności biskupów i przełożonych zakonnych. Benedykt XVI pisał: „Nie można zaprzeczyć, że niektórzy z was i z waszych poprzedników dopuścili się poważnych niekiedy zaniedbań, nie stosując przewidzianych od dawna przepisów prawa kanonicznego dotyczących przestępstwa, jakim jest molestowanie dzieci. Popołniono poważne błędy w podejściu do oskarżeń. (...) Wszystko to poważnie podważyło waszą wiarygodność i skuteczność”¹⁰.

6 Stany Zjednoczone Ameryki były pierwszym krajem, w którym skandale seksualne wywołane przez duchownych dopuszczających się czynów nierządnych z osobami małoletnimi doprowadziły do debaty społecznej, a co za tym idzie, zmian w podejściu pastoralnym Kościoła w zakresie ochrony dzieci i młodzieży. W konsekwencji spowodowały również reakcję Stolicy Apostolskiej i zmiany w prawodawstwie kościelnym. Jörg Fegert i in., „Ofiary molestowania seksualnego przez księży, zakonników i pracowników instytucji kościelnych – kontekst i konsekwencje”, w: *Seksualne wykorzystywanie małoletnich w Kościele. Problem – odpowiedź Kościoła – doświadczenie polskie*, red. Adam Żak, Ewa Kusz (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2018), 45–50.

7 Jan Paweł II, „Przemówienie z 24.04.2002 do kardynałów i biskupów Kościoła w USA zgromadzonych w Watykanie na nadzwyczajnym spotkaniu”, *L'Osservatore Romano* 244, 6 (2002), dostęp 7.11.2020, <https://opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZS/osservatore/osservatore062002.html>.

8 Jan Paweł II, „Address of his holiness from 2.04.2004 to the bishops of the ecclesiastical provinces of Atlanta and Miami (U.S.A.) on their «ad limina» visit”, dostęp 6.11.2020, http://www.vatican.va/resources/resources_adlimina-american-bishops-2004_en.html.

9 Benedykt XVI, „Homilia z 17.04.2008 na Nationals Park Stadium”, dostęp 7.11.2020, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/usa_nps_17042008.html.

10 Benedykt XVI, „List pasterski z 19.03.2010 do katolików Irlandii”, dostęp 7.11.2020, http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/letters/2010/documents/hf_ben-xvi_let_20100319_church-ireland.html.

Także obecny pontyfikat naznaczony jest szczególną troską o osoby małoletnie, o ich bezpieczeństwo i o wskazanie procedur mających zapewnić skuteczną reakcję na pojawiające się przypadki przestępstw seksualnych ze strony duchownych wobec dzieci i młodzieży. Jest to widoczne nie tylko w nowelizacjach norm kanonicznych, ale także w tworzeniu struktur mających na celu ochronę małoletnich oraz w działalności homiletyczno-katechetycznej papieża Franciszka. Nie sposób tu wyliczyć wszystkich wystąpień, nie taki zresztą jest cel niniejszej publikacji. Warto jednak przytoczyć te rodzaje aktywności, które przełożyły się na konkretne działania prawne.

Należy do nich zaliczyć utworzenie Papieskiej Komisji ds. Ochrony Nieletnich i skierowane – w związku z tym – wezwanie do biskupów i wyższych przełożonych kościelnych: „Do biskupa diecezjalnego oraz wyższych przełożonych należy obowiązek zapewnienia, aby w parafiach oraz innych instytucjach kościelnych zapewniono bezpieczeństwo nieletnim i bezbronnym osobom dorosłym”¹¹. W tym kontekście trzeba również przywołać wstęp do listu apostolskiego *Come una madre amorevole* z 4 czerwca 2016 roku dotyczący odpowiedzialności przełożonych, w którym papież uznał, że: „zadanie ochrony i opieki spoczywa na całym Kościele, ale w sposób szczególny musi być ono wykonywane za pośrednictwem jego Pasterzy. Dlatego biskupi diecezjalni, eparchowie i ci, którzy są odpowiedzialni za Kościół partykularny, winni wykazywać szczególną sumienność w chronieniu tych, którzy wśród powierzonych im osób są najsłabsi”¹².

Należy zauważyć także postulaty, które w 2019 roku sformułował papież Franciszek, a które znalazły odzwierciedlenie w najnowszym prawodawstwie dotyczącym ochrony małoletnich. Biskup Rzymu za najważniejsze uważa: „1. Opracowanie praktycznego vademecum, w którym określone byłyby kroki jakie należy podjąć przez odpowiednie instytucje we wszystkich momentach w sytuacji nadzwyczajnej danego przypadku. (...) 3. Ustanowienie kryteriów bezpośredniego zaangażowania biskupa lub przełożonego zakonnego. 4. Wdrożenie wspólnych procedur rozpatrywania zarzutów, ochrony ofiar i prawa oskarżonego do obrony. 5. Poinformowanie władz cywilnych i wyższych władz kościelnych zgodnie z normami cywilnymi i kanonicznymi. (...) 7. Ustanowienie konkretnych norm postępowania w przypadku oskarżeń przeciwko biskupom”¹³.

W kontekście przywołanych wyżej wypowiedzi należy wreszcie, przy omawianiu założeń pastoralnych zmian w prawodawstwie, odnieść się do wstępu, który został zamieszczony w liście apostolskim *Vos estis lux mundi*. Pierwsze słowa skierowane

11 Franciszek, „List z 2.02.2015 do Przewodniczących Konferencji Episkopatów, Wyższych Przełożonych Wspólnot Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego z dnia 2 lutego 2015 r. w sprawie Papieskiej Komisji ds. Ochrony Nieletnich”, dostęp 10.11.2020, <https://cod.ignatianum.edu.pl/component/content/article/9-stolicy-apostolskiej/35-franciszek-list-w-sprawie-papieskiej-komisji-ds-ochrony-nieletnich.html?Itemid=109>.

12 Franciszek, „List apostolski z 4.06.2016 motu proprio «Come una madre amorevole»”, AAS 108 (2016): 715–717; Marek Stokłosa, „Usunięcie z urzędu kościelnego według motu proprio papieża Franciszka «Come una madre amorevole»”, *Symposium* 21, 2 (2017): 231–247, dostęp 9.11.2020, https://dlibra.kul.pl/Content/40901/45943__Stoklosa--Marek---Us_0000.pdf.

13 Franciszek, „21 postulatów na temat ochrony małoletnich w Kościele z 21.02.2019”, dostęp 10.11.2020, <https://cod.ignatianum.edu.pl/component/content/article/9-stolicy-apostolskiej/123-franciszek-21-postulat%C3%B3w-na-a-temat-ochrony-ma%C5%82oletnich-w-ko%C5%9Bciele.html?Itemid=109>.

są do wszystkich wiernych, by byli „przejrzystym wzorem cnót, prawości i świętości” i swoim życiem oraz relacjami z bliźnimi dawali świadectwo wiary w Chrystusa. To zalecenie zostało oparte na tekście z Ewangelii według św. Mateusza, który jest także areną dokumentu: „Wy jesteście światłem świata. Nie może się ukryć miasto położone na górze” (Mt 5,14).

W dalszej części papież Franciszek wylicza skutki przestępstw wykorzystywania seksualnego. Należą do nich obraza samego Boga, szkody fizyczne, psychiczne i duchowe ofiar oraz zranienia we wspólnocie wiernych. Jednocześnie wskazuje na remedium tego grzechu, upatrując go w nieustannym i głębokim nawróceniu serc wszystkich członków Kościoła, które musi przełożyć się na konkretne i skuteczne działania, zmierzające do osiągnięcia osobistej świętości. Zwraca przy tym uwagę, powołując się na tekst z Ewangelii Janowej (J 15,5), że siłą nawrócenia Kościoła jest Duch Święty.

Szczególną odpowiedzialność za proces dostrzegania grzechów ludzi Kościoła, prowadzenie ku nawróceniu i wypracowywanie modeli reagowania na przestępstwa wobec małoletnich i zapewnienie im bezpieczeństwa biskup Rzymu kładzie na następcach apostołów, którzy z Bożego posłannictwa mają przewodzić wspólnocie ludu chrześcijańskiego. Odwołuje się przy tym do zadań biskupów wyrażonych w konstytucji apostołskiej *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II (nr 27)¹⁴. Nie są oni jednak jedynymi adresatami nauczania papieskiego. Franciszek jako odpowiedzialnych za fakt przyjęcia procedur mających na celu zapobieganie i zwalczanie przestępstw seksualnych, chociaż w mniejszym stopniu, czyni również „wszystkich, którzy na różne sposoby podejmują posługę w Kościele, ślubują życie radami ewangelicznymi lub są powołani do służby ludowi chrześcijańskiemu”¹⁵. To rozszerzenie kręgu odpowiedzialnych za życie Kościoła jest wynikiem takiego rozumienia Ludu Bożego, w którym każdy znajduje własny i wynikający z indywidualnego powołania sposób nawracania swojego serca i troski o bliźnich, zwłaszcza tych, którzy doznają jakiegokolwiek krzywdy.

Teologiczno-pastoralne *principia* ochrony małoletnich zarysowane w nauczaniu ostatnich papieży znajdują swoje odzwierciedlenie w normach kanonicznych. One również podlegają rozwojowi i są wynikiem refleksji nad rzeczywistością, także tą naznaczoną grzechem ludzi Kościoła.

2. Dotychczasowe prawodawstwo

List apostolski motu proprio *Vos estis lux mundi* wpisuje się w prawodawstwo kościelne, które ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa dzieciom i młodzieży oraz karanie osób dopuszczających się przestępstw seksualnych wobec osób małoletnich i bezradnych. Pomimo tego, że zasadniczo dotyczy norm proceduralnych, za pomocą których dochodzi się prawdziwości oskarżeń i winy sprawców, to zawiera również normy materialne,

¹⁴ Sobór Watykański II, „Konstytucja apostołska «Lumen gentium»”, AAS 57 (1965): 5–67.

¹⁵ VELM, wstęp.

definiujące przestępstwa seksualne duchownych wobec osób małoletnich. Stanowią one kontynuację wcześniejszej działalności ustawodawczej Kościoła.

U jej podstaw należy przywołać przede wszystkim postanowienia kodeksowe. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku¹⁶ (dalej KPK) zawiera normę, w myśl której duchowny, który wykroczył przeciwko VI przykazaniu Dekalogu, w połączeniu z użyciem przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej lat szesnastu, powinien być ukarany sprawiedliwymi karami, nie wyłączając w razie potrzeby wydalenia ze stanu duchownego (kan. 1395 §2). Kanon ten jest rozbudowany i obejmuje różne możliwe działania stanowiące przedmiot przestępstwa. Dla zbudowania podstawy porównawczej wobec najnowszego prawodawstwa, należy wyróżnić tutaj kilka rodzajów przestępstw.

Pierwszym jest zastosowanie przymusu lub groźby do dokonania czynu nierządnego. Przymus w tym kontekście oznacza naruszenie, wbrew woli drugiego człowieka, jego integralności cielesnej, zaś groźba jest zapowiedzią wyrządzenia jakiegoś zła¹⁷ w przypadku odmowy wykonania wymaganej czynności¹⁸. Wywieranie przymusu fizycznego i moralnego może skonkretyzować się w takich czynach jak gwałt, doprowadzenie do poddania się lub wykonanie innej czynności seksualnej, czy też szeroko rozumiane molestowanie seksualne¹⁹.

Z kolei publiczne dopuszczenie się wykroczenia przeciwko VI przykazaniu Dekalogu to takie przestępstwo, które zostało popełnione wobec przynajmniej kilku osób obecnych bądź to realnie, bądź za pośrednictwem telewizji, Internetu lub innych mediów pozwalających na obejrzenie czynności seksualnych. Przestępstwo to może się zatem zmaterializować między innymi w takich czynach jak: udział w filmie pornograficznym,

16 „Codex Iuris Canonici, Auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus”, AAS 75, 2 (1983): 1–317, tłum. polskie (Poznań: Pallottinum, 1984) (dalej KPK).

17 Takim złem może być między innymi utrata pracy, utrata dobrego imienia, znaczna szkoda materialna, niebezpieczeństwo grożące bliskiej osobie itp.

18 Dariusz Borek, *Sextum Decalogi praeceptum w kanonicznym prawie karnym aktualnie obowiązującym* (Tarnów: Biblos, 2015), 72–74.

19 Wymienione czyny stanowią również przestępstwa opisane w polskim prawie karnym, z tym że ich wyliczenie jest tam bardziej szczegółowe. Zawarte są w art. 197–199 Kodeksu karnego. Można wśród nich wymienić: doprowadzenie innej osoby do obcowania płciowego przemocą, bezprawną groźbą lub podstępem (art. 197 §1), doprowadzenie innej osoby przemocą, bezprawną groźbą lub podstępem poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności (art. 197 §2), zgwałcenie: wspólnie z inną osobą, małoletniego poniżej lat 15, a także wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry (art. 197 §3), działanie w wyżej wymienionych sytuacjach ze szczególnym okrucieństwem (art. 197 §4), doprowadzenie do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności przy wykorzystaniu bezradności innej osoby lub wynikającego z upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej braku zdolności takiej osoby do rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem (art. 198), doprowadzenie innej osoby do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia (art. 199 §1), na szkodę małoletniego (art. 199 §2), obcowanie płciowe z małoletnim lub dopuszczanie się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej albo doprowadzanie jej do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, nadużywając zaufania lub udzielając w zamian korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy (art. 199 §3), dopuszczenie się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry (art. 200), obcowanie płciowe z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszczanie się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadzanie jej do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania (art. 200 §1). Ustawa z 6.06.1997 Kodeks karny, tekst jedn. Dz.U. 2019, poz. 1135 (dalej kk).

prezentowanie swoich aktów lub czynności seksualnych z własnym udziałem drogą internetową i kierowanie ich do wielu odbiorców, ekshibicjonizm itp.²⁰

Wreszcie w kan. 1395 §2 prawodawca w roku 1983 spenalizował zewnętrzne naruszenie VI przykazania Dekalogu z osobą małoletnią poniżej szesnastego roku życia. Nie wprowadzał przy tym rozróżnienia na akty pedofilne w stosunku do dzieci przed okresem pokwitania i na akty efebofilne w stosunku do małoletnich po okresie pokwitania. To rozróżnienie obecne jest natomiast w doktrynie kanonicznej i ma wpływ na stosowanie sankcji karnych wobec sprawców²¹. Przestępstwo to jest obecne również w polskim porządku prawnym, z tym, że cezurą wiekową ochrony małoletnich jest piętnasty rok życia²².

Poza przedmiotowym zakresem kanonu należy wyraźnie zauważyć, że w myśl KPK przestępstw tych mogli dopuścić się jedynie duchowni, a więc diakoni, prezbiterzy i biskupi. Zakres ten był z pewnością zbyt wąski, bowiem nie obejmował zakonników oraz wiernych świeckich pracujących w strukturach kościelnych. Ten mankament znalazł swoje uzupełnienie w kolejnych regulacjach.

Warto jeszcze wspomnieć, że kanon ten nie znajduje swojego odpowiednika w *Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich*²³ (dalej KKKW). Paralelny do przywołanego wyżej kan. 1453 KKKW zawiera jedynie normę penalizującą czyn zewnętrzny grzechu przeciwko czystości wywołującego zgorzenie, przy czym chociaż jest to powtórzenie kan. 1395 §1 KPK, to można w jego zakresie zawrzeć czyny nierządne wobec osób małoletnich.

Kodeksy nie wyczerpują jednak prawotwórczej działalności Kościoła. Wobec masowych doniesień o przestępstwach seksualnych osób duchownych wobec małoletnich, papież Jan Paweł II wydał 30 kwietnia 2001 roku list apostolski motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela*²⁴. Poza normami dotyczącymi sposobu postępowania w przypadku dokonania przestępstw *contra minores*²⁵, zawiera on również normy zasadnicze. W ramach prawa materialnego rozszerzono zakres popełnionego przez duchownego przestępstwa przeciw VI przykazaniu Dekalogu²⁶, o którym w kan. 1395 §2 KPK,

20 Borek, *Sextum Decalogi praeceptum w kanonicznym prawie karnym*, 75–76.

21 Giovanni Cucci, Hans Zollner, *Kościół a pedofilia*, tłum. Grzegorz Rawski (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011), 26.

22 Przestępstwem jest obcowanie płciowe z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszczanie się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadzanie jej do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania (art. 200 §1 kk).

23 „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus”, AAS 82 (1990): 1148–1259 (dalej KKKW).

24 Jan Paweł II, „List apostolski motu proprio «Sacramentorum sanctitatis tutela» z 30.04.2001”, AAS 93 (2001): 737–739.

25 „Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchos interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis”, AAS 93 (2001): 785–788, tłum. polskie *Miesięcznik Pasterski Płocki* 68, 10 (2001): 415–417.

26 Przestępstwo przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu dotyczy zewnętrznego zachowania seksualnego, które w teologii moralnej Kościoła katolickiego jest grzechem. Jan Dochnalik, „Prawo kanoniczne wobec nadużyć

poprzez podwyższenie wieku ochrony ofiary do osiemnastego roku życia. Wprowadzenie tej normy do prawa powszechnego było poprzedzone prawodawstwem partykularnym²⁷.

Kolejna nowelizacja nastąpiła w roku 2010. Wtedy to normy dotyczące ochrony osób małoletnich przed przestępstwami seksualnymi zostały zmodyfikowane przez Kongregację Nauki Wiary, a następnie zatwierdzone 21 maja 2010 roku przez papieża Benedykta XVI²⁸. Modyfikacja norm materialnych zawierała znaczące *novum* wobec wcześniejszego prawodawstwa.

Po pierwsze z osobą małoletnią poniżej osiemnastego roku życia zrównano osobę dorosłą, trwale niezdolną do pełnego posługiwania się rozumem (art. 6 §1, 1°). Zastosowane rozszerzenie pozwoliło na objęcie ochroną osób, które z różnych powodów nie są habitualnie zdolne do posługiwania się rozumem. Należy podkreślić, że prawodawca nie wymagał, by osoba doświadczająca nadużycia seksualnego była całkowicie niepoczytalna. Wystarczy, że przynajmniej częściowo nie może posługiwać się rozumem, a zatem nie jest zdolna do pełnego kierowania się swoją wolą przy podejmowaniu kontaktów seksualnych. Stopień niepoczytalności powinien być w kontekście przywoływanej normy proporcjonalny do wagi podejmowanych czynów. Ważne jest, żeby ta niezdolność była trwała, a ta może być wynikiem zarówno choroby psychicznej, znacznego ograniczenia zdolności intelektualnych, czy też regularnego zażywania środków psychoaktywnych, jak i demencji starczej charakteryzującej się zaburzeniami procesów myślowych²⁹. Oczywiście nie sposób podać wyczerpującego katalogu stanów powodujących niezdolność do trwałego posługiwania się rozumem, jednak zamysłem prawodawcy było objęcie znacznej grupy osób nie potrafiących w pełni kierować swoim postępowaniem.

Drugim przestępstwem wymienionym przez prawodawcę było przestępstwo obejmujące nabywanie, przechowywanie lub rozpowszechnianie, *a clerico turpe patrata*, w jakikolwiek sposób i za pomocą jakiegokolwiek urządzenia, materiałów pornograficznych, które przedstawiają nieletnich poniżej czternastego roku życia. Norma ta stanowiła zasadniczo nowe przestępstwo kanoniczne, chociaż karanie posiadania pornografii dziecięcej było już praktykowane przez Kongregację Nauki Wiary³⁰. Oczywiście można szukać tutaj odniesień do kan. 1395 §2 KPK w części dotyczącej osób małoletnich, ale samo sformułowanie normy karnej stanowiło *novum* i znacznie rozszerzyło ochronę małoletnich przed przestępstwami seksualnymi. Jej zasadniczym celem była walka z pornografią dziecięcą. W analizie tej normy trzeba przede wszystkim zwrócić uwagę

seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży”, *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 14, 1, (2015): 53, dostęp 11.11.2020, <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/485/351>.

27 Już w 1994 roku, w związku z coraz liczniej wybuchającymi skandalami dotyczącymi niemoralnych zachowań duchownych wobec osób małoletnich, Stolica Apostolska udzieliła indultu biskupom Stanów Zjednoczonych, w którym zdefiniowano jako przestępstwo kanoniczne wykorzystanie seksualne osoby małoletniej poniżej osiemnastego roku życia. Tę samą normę wprowadzono w roku 1996 w Irlandii.

28 „Normae de delictis de 21.05.2010 Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra fidem necnon de gravioribus delictis”, AAS 102 (2010): 419–434.

29 Florian Lempa, *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi* (Białystok: Wydawnictwo Temida 2, 2013), 61–62.

30 Dochnalik, *Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych*, 55.

na fakt, że nabywanie, przechowywanie lub rozpowszechnianie materiałów pornograficznych z małoletnimi poniżej czternastego roku życia musi nastąpić z powodów lubieżnych. A zatem po pierwsze nie każda nagość ma charakter pornograficzny, a po wtóre popełnienie opisanych czynów musi wynikać z winy umyślnej w formie zamiaru ukierunkowanego na zaspokojenie pożądliwości seksualnej. Bez tego zaznaczenia przestępstwem byłoby nawet posiadanie materiałów pornograficznych z małoletnimi przez sędziego kościelnego mającego wydać wyrok w sprawie duchownego rozpowszechniającego takie materiały.

Warto nadmienić, że chociaż sama norma była wielokrotnie krytykowana, zwłaszcza za cezurę wiekową wyznaczającą osoby podlegające ochronie³¹, to jednak wytyczyła nowe kierunki w prawodawstwie kościelnym. Upodobniła także prawodawstwo kanońskie do współczesnego państwowego prawa karnego³².

Normy substancjalne zawarte są także w liście apostolskim motu proprio *Come una madre amorevole* z 4 czerwca 2016 roku³³. Zasadniczo dotyczy on usuwania z urzędu kościelnego biskupów i osób z nimi zrównanych na mocy kan. 368 KPK³⁴ i 313 KKKW³⁵, a także wyższych przełożonych instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim (art. 1 §4), ale jako przyczynę nałożenia takiej kary

31 Damian Astigueta, „Notas sobre las modificaciones al Motu proprio «Delicta graviora»”, dostęp 14.11.2020, <http://www.casi.com.ar/sites/default/files/ASTIGUETA%20Notas%20sobre%20delicta%20graviora.pdf>; Davide Cito, „Las nuevas normas sobre los «delicta graviora»”, *Ius Canonicum* 50 (2010): 643–658, dostęp 14.11.2020, <https://dadun.unav.edu/bitstream/10171/36363/1/201408IC100%282010.2%29-11.pdf>.

32 W polskim porządku prawnym w Kodeksie karnym przestępstwo to jest zawarte w art. 200 i 200a i uwidacznia się w następujących czynach: prezentowanie treści pornograficznych małoletniemu poniżej lat 15 lub udostępnianie mu przedmiotów mających taki charakter albo rozpowszechnianie treści pornograficznych w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi (art. 200 §3), działanie w celu zaspokojenia seksualnego siebie lub innej osoby poprzez prezentowanie małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej (art. 200 §4), prowadzenie reklamy lub promocji działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15 (art. 200 §5), działanie w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 §3 pkt. 2 lub art. 200, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej poprzez nawiązanie kontaktu z małoletnim poniżej lat 15, zmierzającym, za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z nim (art. 200a §1), składanie małoletniemu poniżej lat 15 za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej propozycji obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych i zmierzanie do jej realizacji (art. 200a §2), produkowanie, utrwalanie lub sprowadzanie w celu rozpowszechniania, a także przechowywanie lub posiadanie albo rozpowszechnianie lub prezentowanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego albo treści pornograficznych związanych z prezentowaniem przemocą lub posługiwaniem się zwierzędziem (art. 202 §3), przechowywanie, posiadanie lub uzyskiwanie dostępu do treści pornograficznych z udziałem małoletniego (art. 202 §4a), produkowanie, rozpowszechnianie, prezentowanie, przechowywanie lub posiadanie treści pornograficznych, przedstawiających wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej (art. 202 §4b), uczestniczenie w prezentacji treści pornograficznych z udziałem małoletniego w celu zaspokojenia seksualnego (art. 202 §4c).

33 Jan Paweł II, „List apostolski motu proprio «Come una madre amorevole» z 4.06.2016”, AAS 108 (2016): 715–717.

34 Należy do nich prałat terytorialny, opat terytorialny, wikariusz apostolski, prefekt apostolski i administrator apostolski administracji ustanowionej na stałe.

35 Chodzi tutaj o egzarchę.

prawodawca wskazuje przestępstwo w postaci wynikającego z zaniedbania dokonania lub zaniechania czynów, które wyrządziły poważne krzywdy innym, zarówno osobom fizycznym, jak i całej wspólnocie. Wzmiankowana krzywda może być fizyczna, moralna, duchowa lub majątkowa (art. 1 §1). Jako szczególny powód usunięcia z urzędu wskazana została krzywda w postaci zlekceważenia przypadków nadużyć seksualnych w stosunku do małoletnich oraz bezbronnych dorosłych. Norma ta po raz pierwszy wskazała jako przestępstwo poważne zaniedbanie sumiennosci w sprawie nadużyć seksualnych wobec tych osób, nawet bez winy moralnej (art. 1 §2–3). Ponadto użyte przez prawodawcę pojęcie „bezbronnego dorosłego” jest znacznie szersze zakresowo, niż zawarte w motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela* z 2010 roku pojęcie „dorosłego, trwale niezdolnego do pełnego posługiwania się rozumem”. Bezbronność bowiem może być wynikiem nie tylko trwałego, ale także czasowego ograniczenia w posługiwaniu się rozumem, zarówno wynikającego z zawinionego użycia, jak i niezawinionego przyjęcia substancji psychoaktywnych.

Zarysowując ewolucję norm dotyczących ochrony małoletnich przed przestępstwami seksualnymi, należy również zauważyć normy partykularne prawa polskiego. Pierwsze powstały już w 2009 roku, jednak zawierały zasadniczo normy techniczno-proceduralne dotyczące sposobu przyjmowania zgłoszeń, zaś w kwestii norm materialnych przyjmowały istniejące prawodawstwo powszechne³⁶. Jednak już wkrótce pojawiła się konieczność nowelizacji norm partykularnych, bowiem w maju 2011 roku Kongregacja Nauki Wiary rozesłała do wszystkich episkopatów okólnik³⁷, w którym nakazała opracowanie wytycznych na temat sposobów postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób małoletnich. W odpowiedzi na to zalecenie 7 października 2014 roku Konferencja Episkopatu Polski wydała *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą poniżej osiemnastego roku życia*³⁸ (dalej *Wytyczne*). Zawierały ona również przepisy prawa materialnego, wymieniając dwa rodzaje przestępstw seksualnych duchownych wobec osób małoletnich. Ich brzmienie jest tożsame ze sformułowaniami przestępstw zawartymi w motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela* z 2010 roku.

Nowością, którą należy zauważyć, było rozszerzenie podmiotu zdolnego do popełnienia przestępstwa. W art. 18 *Wytycznych* prawodawca partykularny uznał, że w przypadkach nadużyć przeciwko szóstemu przykazaniu z osobą niepełnoletnią poniżej

36 Archiwum Własne Autora, Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski z 20.06.2009 dotyczące etapu wstępnego postępowania kościelnego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu z osobą małoletnią.

37 „Lettera circolare Congregazione per la Dottrina della Fede per aiutare le conferenze episcopali nel preparare linee guida per il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici”, AAS 103 (2011): 406–412.

38 „Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą poniżej osiemnastego roku życia”, *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 27 (2015): 39–49, dostęp 14.11.2020, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/07/KEP_wytyczne_z_aneksami.NOWELIZACJA.2017-1.pdf.

osiemnastego roku życia należy analogicznie, przy uwzględnieniu istniejących różnic, postępować w przypadkach czynów dokonanych przez osoby konsekrowane lub innych świeckich, działających w strukturach Kościoła. Sama norma, chociaż dotyczy wprost sposobu procedowania, to jednak czyni podmiotem przestępstwa inne osoby niż wierznych duchownych, a zatem rozszerza jego treść, czyli materialny zakres.

Na skutek zmian w polskim prawie karnym 6 czerwca 2017 roku nastąpiła pierwsza nowelizacja *Wytycznych*³⁹, a następnie 16 października 2019 roku⁴⁰ druga, z tym że zmianie uległy jedynie normy proceduralne. Trzeba zatem zauważyć, że polskie prawo partykularne w większym zakresie chroniło małoletnich, niż prawo powszechne.

3. Normy materialne w *Vos estis lux mundi*

Zawarte w dotyczącym ochrony małoletnich liście apostolskim *Vos estis lux mundi* normy kanoniczne mają przede wszystkim charakter proceduralny. Odnoszą się bowiem zasadniczo do przyjmowania zgłoszeń dotyczących przestępstw seksualnych i dalszego procedowania związanych z nimi spraw. Jednak pierwszy artykuł, określając zakres stosowania przepisów, zawiera jednocześnie normy prawa materialnego⁴¹. Są one nowelizacją dotychczas istniejących przepisów. Określają zarówno podmiot przestępczego działania, ich adresatów, jak i zakres przestępstw znajdujących wspólny mianownik w przekroczeniu VI przykazania Dekalogu.

Podmiotem przestępstwa są po pierwsze duchowni (art. 1 §1 VELM). Nie ma przy tym znaczenia miejsce ich inkardynacji, mogą należeć zarówno do duchowieństwa diecezjalnego, jak i być członkami instytutów zakonnych lub stowarzyszeń życia apostolskiego. Prawodawca nie czyni różnicy pomiędzy stopniem sakramentu święceń. A zatem w równym stopniu podlegają prawu diakoni, jak i prezbiterzy oraz biskupi.

Po drugie podmiotem mogącym dokonać przestępstwa są członkowie instytutów życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostolskiego (art. 1 §1 VELM). Pod tymi pojęciami należy rozumieć tych, którzy w instytutach życia konsekrowanego, kanonicznie erygowanych przez kompetentną władzę kościelną, poprzez śluby lub inne święte więzy zobowiązują się do zachowania ewangelicznych rad czystości, ubóstwa i posłuszeństwa (kan. 573 §2 KPK). Odnosi się zarówno do członków instytutów zakonnych, jak i świeckich.

39 „Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą poniżej osiemnastego roku życia”, 39–49.

40 „Uchwała nr 14/384/2019 Konferencji Episkopatu Polski z 8.10.2019 w sprawie nowelizacji Wytycznych dotyczących wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia”, *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 31 (2019): 259–260.

41 Krzysztof Kiełpiński, „List apostolski motu proprio papieża Franciszka «Vos estis lux mundi» nowelizacją kanonicznego prawa karnego i skuteczną ochroną małoletnich”, *Studia Iuridica Toruniensia* 25 (2019): 132–133.

Należy tu zauważyć, że normy nie odnoszą się do pewnej kategorii osób, które chociaż są obecne w strukturach kościelnych i są kojarzone z Kościołem instytucjonalnym, to jednak nie należą ani do grona duchownych, ani członków instytutów życia konsekrowanego. Należy mieć tu na uwadze alumnów wyższych seminariów duchownych oraz wdowy konsekrowane. Osoby te, w myśl VELM, nie mogą stać się podmiotem przestępstwa *contra sextum* wobec małoletnich. Konstytucja nie unieważnia jednak norm prawa partykularnego, znajdujących swój wyraz w istniejących instrukcjach i wytycznych, gdzie zakres osób zdolnych do popełnienia tych przestępstw jest niejednokrotnie szerszy.

W dalszej części prawodawca określa normy substancjalne. Art. 1 §1a VELM zawiera trzy kategorie przestępstw *contra sextum Decalogi preceptum*.

Pierwszym jest zmuszanie kogoś, stosując przemoc lub groźbę, czy też nadużycie władzy, do dokonywania lub poddawania się czynnościom seksualnym. Treść tego przestępstwa nawiązuje do przywołanego już kan. 1395 §2 KPK, w którym prawodawca penalizuje wykroczenie przeciwko VI przykazaniu Dekalogu połączone z użyciem przymusu lub groźby⁴². Przestępstwo to nie zostało jednak wcześniej przedstawione Kongregacji Nauki Wiary. Nowością jest także przestępstwo popełnione poprzez doprowadzenie do czynności seksualnych poprzez niewłaściwe wykorzystanie władzy. Wydaje się, że chodzi tutaj zarówno o wykorzystanie władzy święceń, jak i władzy rządzenia we wszystkich jej wymiarach: ustawodawczym, wykonawczym lub sądowniczym. Udział w sprawowaniu tej władzy mają przede wszystkim duchowni, chociaż ze sprawowania niektórych urzędów nie są wyłączeni wierni świeccy⁴³. Działaniem przestępczym będzie nieprawne wykorzystanie urzędu do popełniania czynu zabronionego. Skutkiem nadużycia władzy, zastosowania przemocy lub groźby musi być dokonanie czynności seksualnej wbrew woli zarówno osoby małoletniej, jak i bezradnej.

Drugą postacią przestępstwa jest dopuszczenie się czynności seksualnych z osobą małoletnią lub bezradną (*persona vulnerabile*). Widać tu nawiązanie do motu proprio *Come una madre amorevole*, w którym prawodawca użył pojęcia „dorośli bezbronni” (*adulti vulnerabili*). Pod pojęciem osoby bezradnej prawodawca kościelny widzi wszystkie osoby chore, z ułomnościami fizycznymi lub umysłowymi oraz pozbawione wolności osobistej, które faktycznie, nawet sporadycznie, mają ograniczoną zdolność rozumienia, pragnienia lub przeciwstawienia się agresji (art. 1 §2b VELM). A zatem przedmiotem przestępstwa mogą stać się także osoby kalekie, które z racji ułomności fizycznej nie są w stanie obronić się przed napastnikiem, osoby uwięzione lub przebywające w ośrodkach odosobnienia, osoby uzależnione, a także, choćby tylko czasowo i okazjonalnie, i to nawet z własnej winy znajdujące się pod wpływem środków psychoaktywnych. Widać tu zatem rozszerzenie w stosunku do norm z 2010 roku, które przyznawały ochronę jedynie osobom habitualnie niezdolnym do posługiwania się rozumem.

42 Borek, *Sextum Decalogi praeceptum w kanonicznym prawie karnym*, 72–75.

43 Grzegorz Leszczyński, „Uczestnictwo wiernych świeckich w posłudze zarządzania, nauczania i uświęcania Kościoła”, *Łódzkie Studia Teologiczne* 9 (2000): 325–333.

Trzecią postacią przestępstwa *contra sextum* zdefiniowanego w VELM jest wytwarzanie, prezentowanie, przechowywanie lub rozpowszechnianie, także telematycznie, pornografii dziecięcej oraz rekrutowanie lub nakłanianie osoby małoletniej lub bezradnej do udziału w prezentacjach pornograficznych. Odniesienie się do pornografii dziecięcej nie jest nowością, natomiast w stosunku do *delicta graviora* z 2010 roku rozszerzony został zakres ochrony. Żeby zrozumieć zamysł prawodawcy, należy przywołać przede wszystkim definicję pornografii dziecięcej zawartą w art. 1 §2c VELM. Jest nią „jakikolwiek przedstawianie osoby małoletniej, niezależnie od zastosowanych środków, zaangażowanej w jednoznaczne czynności seksualne, rzeczywiste lub symulowane, oraz jakiegokolwiek przedstawianie narządów płciowych małoletnich w celach przede wszystkim seksualnych”. Została zatem zniesiona, krytykowana przez wielu kanonistów, cezura wiekowa ograniczająca przestępstwo do pornografii przedstawiającej osoby poniżej czternastego roku życia, a rozszerzono ją na wszystkie osoby małoletnie. Ponadto także w tym przestępstwie częściowo zrównano małoletniego z osobą bezradną, czyniąc ich przedmiotem przestępstwa polegającego na rekrutowaniu lub nakłanianiu do udziału w prezentacjach pornograficznych⁴⁴. Również wyraźniej zostało określone, co należy rozumieć pod pojęciem pornografii. Brakuje natomiast w nowelizacji wskazanego wcześniej celu nabywania, przechowywania lub rozpowszechniania materiałów pornograficznych, w postaci lubieżności. Jest to z pewnością błąd, dlatego że tego typu materiały mogą być przechowywane chociażby z tytułu wykonywania czynności procesowych, co oczywiście, nie może być kryminalizowane.

Na bazie powyższego unormowania zawartego w VELM wprowadzono również nowelizację do art. 6 §1, 2° *Sacramentorum sanctitatis tutela*⁴⁵, co prowadzi do wniosku, że VELM nie zastąpił wprost wcześniejszych unormowań, ale stanowi swoiste uzupełnienie poprzedniego prawodawstwa w zakresie norm materialnych, skupiając się zasadniczo na zagadnieniach proceduralnych dotyczących działań i zaniechań podmiotów, o których nie traktuje wprost *Sacramentorum sanctitatis tutela*.

Drugą grupą przestępstw zawartych w punkcie art. 1 §2b VELM są przestępstwa polegające na działaniach lub zaniechaniach, których celem jest zakłócanie lub uniknięcie dochodzeń cywilnych lub kanonicznych, administracyjnych lub karnych, przeciwko duchownym lub zakonnikom oskarżonym o przestępstwa *contra sextum* wymienione w punkcie art. 1 §2a.

Podmiotem tego typu przestępstw są osoby sprawujące władzę w Kościele, a zarazem posiadające wyjątkową godność i związaną z nią odpowiedzialność. Osoby te wymienione są enumeratywnie i należą do nich, po pierwsze: kardynałowie, patriarchowie,

44 W polskim porządku prawnym można znaleźć podobne zakresowo przestępstwa. Należą do nich: utrwalanie wizerunku osoby nagiej lub znajdującej się w trakcie czynności seksualnej, przy użyciu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępny, art. 191a §1 oraz rozpowszechnianie wizerunku osoby nagiej lub w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody, art. 191a §1.

45 „Rescript from 17.12.2019 of the Holy Father Francis to introduce some amendments to the «Normae de gravioribus delictis»”, dostęp 19.11.2020, <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2019/12/17/191217a.html>.

biskupi i legaci biskupa Rzymskiego. Po drugie, prawodawca wymienia duchownych, którzy kierują lub kierowali jako pasterze Kościołem partykularnym lub jednostką z nim zrównaną, zarówno obrządku łacińskiego lub wschodniego, w tym ordynariatów personalnych w trakcie pełnienia urzędu. Dalej wylicza duchownych, którzy kierują lub kierowali duszpasterstwem jakiejś prałatury personalnej, za czyny popełnione w czasie sprawowania władzy. Wreszcie do podmiotów zdolnych do popełnienia przestępstwa działania lub zaniechania w sprawach, o których w art. 1 §1a VELM, zalicza byłych lub aktualnych najwyższych przełożonych instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim, a także klasztorów *sui iuris*, odnośnie do czynów popełnionych w trakcie sprawowania urzędu.

Jest tu więc mowa o najwyższych przełożonych zarówno kościołów partykularnych oraz tych, którzy są zrównani z nimi na mocy kan. 368 KPK oraz kan. 311 i 313 KKKW. Należy dostrzec znaczne rozszerzenie zakresu podmiotów odpowiedzialnych w stosunku do listu apostolskiego motu proprio *Come una madre amorevole*. Nowymi podmiotami przestępstwa stali się kardynałowie, patriarchowie i legaci papiescy oraz przełożeni klasztorów *sui iuris*. Brakuje jednak, zarówno w jednym, jak i drugim unormowaniu, przełożonych instytutów życia konsekrowanego na prawie diecezjalnym.

Czyny, których mogą dopuścić się przywołane podmioty polegają na podjęciu lub zaniechaniu działań w celu niedopuszczenia lub utrudnienia postępowań bądź cywilnych, bądź kanonicznych, czy to administracyjnych, czy karnych, prowadzonych przeciwko duchownemu lub zakonnikowi w związku z przestępstwami wskazanymi w art. 1 §1a VELM. Aby doszło do przestępstwa konieczna jest celowość działań lub zaniechań. Wydaje się, że do takiej dochodzi, jeżeli podmiot przestępstwa uzyska wiedzę o prawdopodobnym czynie duchownego lub zakonnika i nie podejmie działań nakazanych przez prawodawcę. Jeszcze większą odpowiedzialność powinien ponieść, jeżeli będzie utrudniał dojście do prawdy procesowej, na przykład poprzez wywieranie nacisków na podwładnych w celu niedopuszczenia do skazania sprawcy. Postacią przestępstwa może być także ukrywanie przestępcy przed państwowymi organami ścigania lub utrudnianie im czynności procesowych.

Trzeba wreszcie zauważyć, że wymienione wyżej przestępstwa materialne zostały zebrane w *Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich* (dalej *Vademecum*) Kongregacji Nauki Wiary z 16 lipca 2020 roku⁴⁶, ale nie stanowi ono tekstu normatywnego ani nie jest nowelizacją obowiązujących w tej materii przepisów, zatem nie będzie stanowiło przedmiotu bardziej szczegółowej analizy. Warto natomiast zaznaczyć, że autor *Vademecum* odwołał się jedynie do norm zawartych w *Sacramentorum sanctitatis tutela* oraz w *Vos estis lux mundi*, pominał zaś uregulowania zawarte w *Come una madre amorevole*.

46 „Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich”, dostęp 20.11.2020, <https://ekai.pl/dokumenty/vademecum-dotyczace-postepowania-w-przypadkach-naduzyc-seksualnych-popolnianych-przez-duchownych-wobec-maloletnich-dokumentacja>.

Zakończenie

W świetle przedstawionych analiz słuszną wydaje się uwaga, że *normae substantiales* przestępstw *contra sextum Decalogi praeceptum* popełnionych z osobami małoletnimi, od czasu wejścia w życie KPK z 1983 roku, przeszły znaczną ewolucję. Jej celem była coraz lepsza ochrona małoletnich przed przestępstwami seksualnymi zarówno ze strony duchownych, jak i wiernych świeckich pracujących w strukturach Kościoła. Z każdą kolejną nowelizacją można także zauważyć coraz większy radykalizm prawodawcy, który zarówno podniósł wiek ofiar przestępstw seksualnych, zrównał z małoletnimi osoby bezbronne, wskazał nowe podmioty zdolne do popełnienia tego typu przestępstw, jak i rozszerzył normy materialne na coraz więcej zachowań o charakterze seksualnym. Świadczy to o wzrastającej świadomości Kościoła, że troska o osoby małoletnie i bezradne jest jednym z najważniejszych wyznaczników ewangelicznej miłości bliźniego i wiarygodności Ludu Bożego. Może to także skłaniać do konstatacji, że ewolucja *normae substantiales* dotyczących czynów *contra sextum* przyniesie w przyszłości nowe rozwiązania.

Bibliografia

- Archiwum Własne Autora. Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski z 20.06.2009 dotyczące etapu wstępnego postępowania kościelnego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu z osobą małoletnią.
- Astigueta, Damian. „Notas sobre las modificaciones al motu proprio «Delicta graviora»”. Dostęp 14.11.2020. <http://www.casi.com.ar/sites/default/files/ASTIGUETA%20Notas%20sobre%20delicta%20graviora.pdf>.
- Bączkiewicz, Franciszek. *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 2. Kraków: Księża Misjonarze, 1933.
- Benedykt XVI. „Homilia z 17.04.2008 na Nationals Park Stadium”. Dostęp 7.11.2020. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/usa_nps_17042008.html.
- Benedykt XVI. „List pasterski z 19.03.2010 do katolików Irlandii”. Dostęp 7.11.2020. http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/letters/2010/documents/hf_ben-xvi_let_20100319_church-ireland.html.
- Borek, Dariusz. *Sextum Decalogi praeceptum w kanonicznym prawie karnym aktualnie obowiązującym*. Tarnów: Biblos, 2015.
- Cito, Davide. „Las nuevas normas sobre los «delicta graviora»”. *Ius Canonicum* 50 (2010): 643–658. Dostęp 14.11.2020. <https://dadun.unav.edu/bitstream/10171/36363/1/201408IC100%282010.2%29-11.pdf>.
- „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus”. *Acta Apostolicae Sedis* 82 (1990): 1148–1259.
- „Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate Promulgatus. *Acta Apostolicae Sedis* 9, 2 (1917): 1–593.

- „Codex Iuris Canonici, Auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus”. *Acta Apostolicae Sedis* 75, 2 (1983): 1–317. Tłum. polskie Poznań: Pallottinum, 1984.
- Cucci Giovanni, Hans Zollner. *Kościół a pedofilia*. Tłum. Grzegorz Rawski. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011.
- Dochnalik, Jan. „Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży”. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 14, 1 (2015): 53–66. Dostęp 11.11.2020. <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/485/351>.
- „Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchos interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis”. *Acta Apostolicae Sedis* 93 (2001): 785–788. Tłum. polskie *Miesięcznik Pastorski Płocki* 68, 10 (2001): 415–417.
- Fegert Jörg, Susanne Witte, Miriam Rassenhofer, Bettina Böhm. „Ofiary molestowania seksualnego przez księży, zakonników i pracowników instytucji kościelnych – kontekst i konsekwencje”. W: *Seksualne wykorzystywanie małoletnich w Kościele. Problem – odpowiedź Kościoła – doświadczenie polskie*, red. Adam Żak, Ewa Kusz, 45–76. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2018.
- Franciszek. „21 postulatów na temat ochrony małoletnich w Kościele z 21.02.2019”. Dostęp 10.11.2020. <https://cod.ignatianum.edu.pl/component/content/article/9-stolicy-apostolskiej/123-franciszek-21-postulat%C3%B3w-na-temat-ochrony-ma%C5%82oletnich-w-ko%C5%9Bciele.html?Itemid=109>.
- Franciszek. „List apostolski motu proprio «Come una madre amorevole» z 4.06.2016”. *Acta Apostolicae Sedis* 108 (2016): 715–717.
- Franciszek. „List apostolski motu proprio «Vos estis lux mundi» z 9.05.2019”. Dostęp 6.11.2020. http://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html.
- Franciszek. „List z 2.02.2015 do Przewodniczących Konferencji Episkopatów, Wyższych Przełożonych Wspólnot Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego z dnia 2 lutego 2015 r. w sprawie Papieskiej Komisji ds. Ochrony Nieletnich”. Dostęp 10.11.2020. <https://cod.ignatianum.edu.pl/component/content/article/9-stolicy-apostolskiej/35-franciszek-list-w-sprawie-papieskiej-komisji-ds-ochrony-nieletnich.html?Itemid=109>.
- Jan Paweł II. „Address of his holiness from 2.04.2004 to the bishops of the ecclesiastical provinces of Atlanta and Miami (U.S.A.) on their «ad limina» visit”. Dostęp 6.11.2020. http://www.vatican.va/resources/resources_adlimina-american-bishops-2004_en.html.
- Jan Paweł II. „Przemówienie z 24.04.2002 do kardynałów i biskupów Kościoła w USA zgromadzonych w Watykanie na nadzwyczajnym spotkaniu”. *L'Osservatore Romano* 244, 6 (2002). Dostęp 7.11.2020. <https://opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZS/osservatore/osservatore062002.html>.
- Jan Paweł II. „List apostolski motu proprio «Sacramentorum sanctitatis tutela» z 30.04.2001”. *Acta Apostolicae Sedis* 93 (2001): 737–739.
- Kiełpiński, Krzysztof. „List apostolski motu proprio papieża Franciszka «Vos estis lux mundi» nowelizacją kanonicznego prawa karnego i skuteczną ochroną małoletnich”. *Studia Iuridica Toruniensia* 25 (2019): 132–133.
- Lempa, Florian. *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*. Białystok: Wydawnictwo Temida 2, 2013.

- Leszczyński, Grzegorz. „Uczestnictwo wiernych świeckich w posłudze zarządzania, nauczania i uświęcania Kościoła”. *Łódzkie Studia Teologiczne* 9 (2000): 325–333.
- „Lettera circolare Congregazione per la Dottrina della Fede per aiutare le conferenze episcopali nel preparare linee guidaper il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici”. *Acta Apostolicae Sedis* 103 (2011): 406–412.
- „Normae de delictis de 21.05.2010 Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra fidem necnon de gravioribus delictis”. *Acta Apostolicae Sedis* 102 (2010): 419–434.
- „Rescript from 17.12.2019 of the Holy Father Francis to introduce some amendments to the «Normae de gravioribus delictis»”. Dostęp 19.11.2020. <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2019/12/17/191217a.html>.
- Rossetti, Stephen. „Ucząc się na własnych błędach. Jak skutecznie reagować na seksualne wykorzystywanie dzieci”. W: *Ku uzdrowieniu i odnowie. Materiały z sympozjum dla biskupów i przełożonych zakonnych o seksualnym wykorzystaniu osób niepełnoletnich. Papieski Uniwersytet Gregoriański 6–9 lutego 2012*, red. Krzysztof Dyrek, Jacek Prusak. Tłum. Zbigniew Kasprzyk, 67–83. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2012.
- Sobór Watykański II. „Konstytucja apostolska «Lumen gentium»”. *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965): 5–67.
- Stokłosa, Marek. „Usunięcie z urzędu kościelnego według motu proprio papieża Franciszka «Come una madre amorevole»”. *Sympozjum* 21, 2 (2017): 231–247. Dostęp 9.11.2020. https://dlibra.kul.pl/Content/40901/45943__Stoklosa--Marek---Us_0000.pdf.
- „Uchwała nr 14/384/2019 Konferencji Episkopatu Polski z 8.10.2019 w sprawie nowelizacji Wytycznych dotyczących wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia”. *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 31 (2019): 259–260.
- Ustawa z 6.06.1997 Kodeks karny. Dz.U. 2019, poz. 1135.
- „Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich”. Dostęp 20.11.2020. <https://ekai.pl/dokumenty/vademecum-dotyczace-postepowania-w-przypadkach-naduzyc-seksualnych-popelnianych-przez-duchownych-wobec-maloletnich-dokumentacja>.
- „Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą poniżej osiemnastego roku życia”. *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 27 (2015): 39–49. Dostęp 14.11.2020. https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/07/KEP_wytyczne_z_aneksami.NOWELIZACJA.2017-1.pdf.